

ŁUKASZ P. RATAJCZAK

ORCID 0000-0001-7889-1200

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

RODZINA I JEJ ZNACZENIE W UCZENIU SIĘ ROLI OJCA PRZEZ WSPÓŁCZESNYCH MĘŻCZYŹN. BIOGRAFICZNE KONTEKSTY

ABSTRACT. Ratajczak Łukasz P., *Rodzina i jej znaczenie w uczeniu się roli ojca przez współczesnych mężczyzn. Biograficzne konteksty* [The Family and Its Importance in the Modern Man's Learning the Role of the Father. Biographical Contexts]. *Studia Edukacyjne* nr 59, 2020, Poznań 2020, pp. 49-60. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2020.59.4

The article takes into consideration the importance of the family in the context of men preparing to assume the role of a modern father. Equally, it emphasizes the significance of the learning process, a result of a transmission of experiences. It claims that the family of origin and the family of one's own make up the educational potential supporting young adults in building their concept of parenthood.

Key words: fatherhood, family of origin, family of one's own, father's role, biographical learning

Wprowadzenie

Pełnienie roli ojca przez mężczyzn stanowi jedno z ważniejszych, jeśli nie najważniejszych zadań okresu dorosłości, a przygotowanie do podjęcia i realizacji tego zadania zdaje się być procesem złożonym oraz rozciągniętym w czasie i co więcej – zachodzącym w obrębie określonych środowisk, wśród których prymarnie miejsce należy przypisać rodzinie. W środowisku rodzinnym człowiek uczy się bowiem podziału ról; w rodzinie, w której wzrasta przyszły rodzic rozpoczyna się proces przygotowywania do roli rodzicielskiej i świadomego uczestnictwa w wychowaniu dziecka. Zachodzi zatem znaczne prawdopodobieństwo, że mężczyzna w realizacji własnego ojcostwa będzie wykorzystywał doświadczenia wyniesione z domu rodzinnego, czer-

piąc tym samym ze wzorców zachowań, które mogą stanowić źródło jego ojcowskich oddziaływań¹.

Z punktu widzenia poczynionych tu przemyśleń, rodzina pochodzenia (rodzina generacyjna) współczesnych mężczyzn nabiera szczególnego znaczenia; historia jej życia (zobiektywizowana), rozumiana jako bieg życia rodziny, tworzy swoistą ramę dla doświadczeń rodzinnych; konstruowana jest na podstawie społeczno-kulturowego i biologicznego programu obejmującego zadania rodzinne od narodzin do śmierci systemu². W normatywnym biegu życia każdej rodziny, który wyznaczany jest wypełnianiem kolejnych zadań rozwojowych, lokowanych w obrębie swoistych stadiów życia rodzinnego, należy zatem dostrzegać możliwości zdobywania doświadczeń rodzinnych, które pozostawiają ślad w jakości pełnionych przez członków rodziny ról społecznych, także ról rodzicielskich (w tym aspekcie każda rodzina jest do siebie podobna i przechodzi od etapu preparentalnego, poprzez zadania rozwojowe związane z przychodzeniem, a więc narodzinami dzieci oraz odchodzeniem, czyli naturalnej śmierci osób powołujących rodzinę)³.

Poznawczo interesujące, a z perspektywy podjętej w tym opracowaniu problematyki szczególnie ważne zdają się być wyjaśnienia odnoszące się do systemowej opowieści o historii życia rodzinnego. Opowieści te w literaturze przedmiotu rozumiane są jako swoisty efekt nadawania osobistych (w tym przypadku właściwych dla konkretnej rodziny) znaczeń (emocjonalnych i poznawczych odniesień i przekształceń), zdarzeniom, które pojawiają się w biegu życia rodziny. Systemowa opowieść o historii życia rodzinnego jest osobliwa dla każdej rodziny, „(...) nienormatywna, niepowtarzalna, wyjątkowa i spersonalizowana”⁴ i co ważne – zapisywana w rodzinnych autonarracjach (np. w transmisjach międzypokoleniowych, etosie rodzinnym). W tym aspekcie każda rodzina jest inna i zarazem jedyna w swoim rodzaju. Przyjąć tu można, że doświadczeniom związanym z pełnieniem ról rodzinnych, w takim właśnie ujęciu, nadawane są – bardzo osobiste i często podyktowane

---

¹ Należy tu jednak zauważyć, że na sposób pełnienia roli rodzicielskiej oddziałują również inne, równie silne wpływy, także te pozarodzinne. Można więc przyjąć, że sposób, w jaki dana jednostka pełni rolę rodzica jest wynikiem swoistego splotu – z jednej strony doświadczeń gromadzonych wskutek wzrastania w określonym środowisku rodzinnym, z drugiej jednak odpowiedzialnością na stawiane jednostce społeczne oczekiwania związane z rolą rodzicielską. Niemniej jednak, z uwagi na silne oddziaływanie środowiska rodzinnego na sposób pełnienia roli ojca, to właśnie rodzina i jej biografia mieszczą się w centrum rozważań podjętych w opracowaniu.

² K. Kuryś-Szyncel, *Biograficzne uczenie się w perspektywie rodzinnej – systemowe transmisje*, [w:] *Rodzinne (re)konstrukcje i transmisje w perspektywie biograficznej*, red. K. Kuryś-Szyncel, Poznań 2017, s. 58.

³ Tamże.

⁴ Tamże.

wyjatkowymi wydarzeniami, normami, wartościami – znaczenia (dla jednej rodziny najważniejszym projektem życia może być rodzicielstwo, dla innej – nie), które obok wiedzy stają się kluczowym elementem transferu w ramach biograficznego uczenia się.

Rodzina jest więc szczególną przestrzenią gromadzenia i zarazem transferowania doświadczeń związanych z wypełnianiem ról społecznych, ról rodzicielskich, konstytuowanych normatywnym przebiegiem jej życia i jednocześnie osobliwą autonarracją o historii życia rodzinnego. Transfer tych doświadczeń przebiega w określonym kierunku. Rodzina pochodzenia stanowi swoisty potencjał edukacyjny, sprzyjający budowaniu przez młodych dorosłych własnej koncepcji rodzicielstwa. Wydaje się zatem, że podjęcie rozważań teoretycznych dotyczących znaczenia rodziny w procesie przygotowywania się współczesnych mężczyzn do podjęcia i pełnienia roli ojca, w zestawieniu ich z biograficznymi kontekstami uczenia się⁵, prezentuje nowe ujęcie; jakkolwiek jest ono pewnym autorskim namysłem, formułowanym jeszcze na poziomie pewnych ogólności (wymaga tym samym dalszych studiów), to jednak może stać się inspiracją do pogłębiania problematyki biograficznych uwarunkowań ojcostwa.

Rodzina pochodzenia – obszar biograficznego uczenia się

Jakkolwiek o rodzinie napisano już wiele, to jednak z uwagi na dość dużą dynamikę zmian w jej obrębie, wiedza ta winna być aktualizowana i tym samym uwzględniać współczesne trendy, procesy i przemiany, które nie pozostają bez znaczenia dla jakości funkcjonowania jej poszczególnych członków oraz rodziny jako całości, rozumianej w kontekście systemu. Niezależnie jednak od zachodzących zmian, rodzina wciąż stanowi najważniejszą i zarazem podstawową przestrzeń, w której jednostka nie tylko pełni określone role społeczne, ale także uczy się ich odgrywania⁶. Jest zatem dla swoich członków ważnym obszarem zdobywania, gromadzenia i porządkowania wiedzy i jednocześnie doświadczeń, które z kolei dają podstawy dla kształtowania się gotowości do podjęcia i pełnienia roli rodzicielskiej przez młodych dorosłych. Tomasz Sosnowski zauważa, że

---

⁵ Kontekst biograficzny uczenia się roli ojca przez współczesnych mężczyzn w opracowaniu tym ukazany został w rozważaniach wokół aspektów biograficznego uczenia się roli ojca, w tym także uczenia się z biografii własnej oraz biografii Innych.

⁶ A. Śniegulska, *Rodzice w przestrzeni życia rodzinnego*, Edukacyjna Analiza Transakcyjna, 2016, 5, s. 155.

przygotowanie do roli ojca i świadomego uczestniczenia w procesie wychowania dziecka jest procesem, który ma swój początek w rodzinie, w której wzrasta przyszły rodzic⁷.

Jak podkreślają z kolei Józefa Brągiel oraz Stanisław Kawula, doświadczenia wyniesione z domu rodzinnego oddziałują na całokształt podejmowanych przez ojców (rodziców) zadań⁸ i w piśmiennictwie pedagogicznym uznaje się je za podstawowe źródło kultury pedagogicznej⁹. Podkreślenia wymaga także fakt, że rodzina pochodzenia rzutuje również na kształtowanie się postaw dorosłych wobec własnego rodzicielstwa. Wyniki badań Marty Komorowskiej-Pudło ujawniły, że

(...) jakość postaw rodzicielskich, warunkujących proces wychowania w domu rodzinnym i jakość relacji między rodzicami a dziećmi w dużym stopniu wiąże się z postawami wobec rodzicielstwa wyrażanymi w dorosłości¹⁰.

Rodzina generacyjna pełni więc wobec swoich członków rolę prymarną w zakresie szeroko rozumianego rozwoju, w tym także w obszarze realizacji zadań związanych z pełnieniem ról rodzicielskich. Jest zatem bardzo swoistym systemem, w którym każda osoba wzajemnie oddziałuje na wszystkie pozostałe, dlatego należy uznać ją za system psychospołeczny, stanowiący kontekst życia i rozwoju kolejnych pokoleń¹¹.

Środowisko rodziny pochodzenia, rozpatrywane w kontekście edukacyjnym i doświadczeniowoczym, należy traktować jako obszar biograficznego uczenia się, rozumianego

jako swoisty transfer nie tylko wiedzy, ale przede wszystkim znaczeń, jakie ludzie, którzy uczą się od siebie, nadają określonym doświadczeniom życiowym¹².

Można zatem przyjąć, że szereg znaczeń nadawanych rodzicielstwu w rodzinie generacyjnej młodych dorosłych, transmitowanych w określonym kierunku, tworzy podstawy dla budowania własnej koncepcji odnoszącej się do pełnienia roli rodzica – ojca.

⁷ T. Sosnowski, *Ojciec we współczesnej rodzinie. Kontekst Pedagogiczny*, Warszawa 2011, s. 66.

⁸ J. Brągiel, S. Kawula, *Więzi społeczne w rodzinie*, [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, Toruń 2004, s. 133.

⁹ T. Sosnowski, *Źródła i czynniki kształtujące kulturę pedagogiczną ojców – na przykładzie badań w środowisku wielkomijskim*, [w:] *Rodzicielstwo. Wybrane zagadnienia kontekstów edukacyjnych*, red. D. Opozda, Lublin 2007, s. 209.

¹⁰ M. Komorowska-Pudło, *Jakość wychowania w rodzinie pochodzenia a postawy dorosłych wobec własnego rodzicielstwa*, [w:] *Rodzicielstwo w różnych fazach rozwoju rodziny*, red. J. Brągiel, B. Górnicka, Opole 2017, s. 145.

¹¹ A.E. Wańczyk-Welc, M. Marmola, *Relacje w rodzinie pochodzenia a jakość małżeństwa u rodziców dzieci w wieku przedszkolnym*, *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2020, 1(41), s. 207.

¹² K. Kuryś-Szyncel, *Rodzinne (re)konstrukcje*, s. 60.

Uczenie się roli ojca jako efekt transmisji doświadczeń generacyjnych

Przyjmując rozumienie rodziny jako systemu wzajemnych zależności, można wskazać swoiste kierunki biograficznego uczenia się (narracyjnych transmisji)¹³. Po pierwsze, wyróżnia się kierunek horyzontalny, a więc zachodzący w ramach relacji poziomych (w podsystemie małżeństwa i rodzeństwa); po drugie, wymienia się kierunek wertykalny, który dotyczy przekazów w ramach relacji pionowych (np. pomiędzy podsystemem rodziców a podsystemem dzieci). Można zatem tu wskazać na generacyjną transmisję doświadczeń, jaka zachodzi pomiędzy pokoleniami (z ojca na syna); nie bez znaczenia pozostaje także transmisja w obrębie systemu (z obserwacji relacji ojca i jego ojca), a także pomiędzy systemami (od innych ojców).

U podstaw zdobywania doświadczeń przygotowujących mężczyzn do pełnienia roli rodzicielskiej, a ułożonych w obszarze biograficznej przestrzeni życia rodzinnego upatrywać należy określone procesy i mechanizmy determinujące ich wystąpienie i przebieg.

Kluczowym i w zasadzie podstawowym procesem rozpoczynającym uczenie się roli rodzicielskiej – roli ojca w obszarze rodzinnym (w obrębie określonych transferów) – jest socjalizacja, szczególnie pierwotna, która odbywa się poprzez specyficzny dla niej układ ról społecznych¹⁴. Przygotowywanie się do podjęcia i pełnienia roli rodzicielskiej polega na przyjmowaniu swoistych społecznych oczekiwań z nią związanych, co w rodzinie zachodzi wskutek funkcjonowania w relacjach dziecko – rodzic. Danuta Opozda podkreśla, że

dziecko wzrastając wśród najbliższych: rodziców, rodzeństwa, dziadków, poddawane jest wielu wpływom wychowawczym o charakterze zamierzonym i niezamierzonym. To codzienne oddziaływanie prototypowo zapisuje w młodym człowieku szereg ważnych treści i uczy sposobu funkcjonowania również w zakresie pełnienia ról małżeńsko-rodzinnych. Tego rodzaju transmisja wpływów wychowawczych oparta jest na mechanizmie identyfikacji, gdzie kluczowym pojęciem jest wzór osobowy, a oddziaływanie przezeń nabiera w rodzinie szczególnego znaczenia. W niej dziecko czerpie wzór małżeństwa i rodziny, i tu kształtuje poznawczą reprezentację szeroko rozumianej rzeczywistości społecznej, a to z jakimi wzorami się w niej identyfikuje, w znacznej mierze wpływać będzie na sposób jego dalszego funkcjonowania w określonym obszarze życia¹⁵,

w tym także, w obrębie pełnienia ról rodzicielskich. Można przyjąć zatem, że sposób pełnienia roli ojca przez młodych dorosłych konstruowany jest

¹³ Tamże, s. 61.

¹⁴ T. Sosnowski, *Ojcostwo w perspektywie pokoleniowej. Studium socjopedagogiczne*, Warszawa 2018, s. 90.

¹⁵ D. Opozda, *Katolicki wzór małżeństwa w wychowaniu prorodzinnym*, [w:] *Edukacja prorodzinną*, red. M. Chymuk, D. Topa, Kraków 2000, s. 108.

w efekcie wzoru (transmisji), jaki stanowią rodzice i przeżyć w rodzinie generacyjnej. Dostrzec więc należy, że reprezentacja poznawcza rodzicielstwa (ojcostwa) powstaje już w okresie dzieciństwa – przede wszystkim pod wpływem spostrzeżeń dotyczących zachowania rodziców w swoich rolach. Subiektywną wiedzę na temat ojcostwa, zdobytą w okresach preparentalnych, można uznać za swoistą matrycę regulującą funkcjonowanie młodych dorosłych, zwłaszcza na początku pełnienia roli rodzicielskiej.

Szczególnego znaczenia nabierają tu podstawowe mechanizmy, za sprawą których dokonuje się socjalizacja, a wśród nich mechanizm wpływu osób znaczących; może on zachodzić w procesach (od najprostszych): naśladownictwa (odwzorowania czyjegoś zachowania), modelowania oraz identyfikacji, przy czym działanie tych procesów determinowane jest po pierwsze, istnieniem więzi emocjonalnej, jaka zachodzi pomiędzy wzorcem (modelem) a jednostką obserwującą oraz po drugie – częstotliwością ich wzajemnych kontaktów¹⁶. Rodzina jest tą przestrzenią, w której warunki te zdają się być spełnione. Uważa się zatem, że rodzice są najczęściej i najsilniej działającymi modelami dla rozwijających się dzieci. Dlatego ich rodzicielskie wzory osobowe mogą oddziaływać tak silnie, że obejmują funkcjonowanie dzieci również jako osób dorosłych¹⁷, stąd ślady nabytych cech rodzicielskich są do tego stopnia trwale, jak zauważa Rembowski, że mogą być przedmiotem retrospektywnego (biograficznego) badania dorosłych jednostek¹⁸.

Warto tu dodać, że biograficzne uczenie się i zarazem transfer doświadczeń przyjmują formę przekazu międzypokoleniowego¹⁹, który definiuje się jako proces transferowania z pokolenia na pokolenie określonych wartości, postaw, wiedzy i zachowań, zarówno tych o charakterze pożądanym, a więc pozytywnym, jak i niepożądanym – negatywnym²⁰. Jak podkreśla Marzanna Farnicka,

podstawowa teza transmisji międzypokoleniowej głosi, że kluczową rolę odgrywa w niej proces socjalizacji. Zgodnie z nią przyjmuje się założenie, że doświadczenia związane z socjalizacją dokonującą się w rodzinie w sposób decydujący wpływają na system wartości rozwijającej się jednostki oraz jej cele życiowe. Dalekosiężne następstwa tego procesu będą widoczne w zachowaniach realizowanych w przyszłości przez następne pokolenie²¹.

¹⁶ L. Bakiera, B. Harwas-Napierała, *Wzory osobowe w rozwoju człowieka*, Poznań 2016, s. 154.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ J. Rembowski, *Rodzina w świetle psychologii*, Warszawa 1978, s. 130, za: tamże.

¹⁹ Tamże, s. 61.

²⁰ M. Grabowska, *Międzypokoleniowy przekaz postaw i wartości*, [w:] *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*, red. S. Nowak, Warszawa 1989, s. 339, za: T. Sosnowski, *Ojcostwo w perspektywie*, s. 167.

²¹ M. Farnicka, *W poszukiwaniu uwarunkowań transmisji międzypokoleniowej – znaczenie pełnionej roli rodzinnej w kontynuowaniu wzorców rodzicielstwa*, *Psychologiczne Zeszyty Naukowe*,

Z punktu widzenia poczynionych w tym opracowaniu rozważań, szczególnie interesujące wydaje się ujęcie transmisji międzypokoleniowej w kategoriach narracyjnych. Tak czyni, na przykład Elżbieta Dryll, która pisze, że przedmiotem transferu pomiędzy pokoleniami są nie tylko wartości wyrażające się w organizacji życia rodzinnego, ale przede wszystkim opowieść o tym życiu²², w której zawierają się subiektywne znaczenia. Autorka ta zauważa, że narracje o życiu danej rodziny, jej historii, o osobach które ją tworzą, stanowią cenne dopełnienie wiedzy autobiograficznej człowieka, która pochodzi z bezpośredniego doświadczenia. Elżbieta Dryll wskazuje zarazem na zjawisko *międzygeneracyjnego JA*, a więc tworzenia się wiedzy autobiograficznej na podstawie przekazów rodzinnych. Z badań zrealizowanych w tym obszarze wynika, że

tożsamość indywidualna pozostaje pod wpływem narracji rodzinnych, zawiera treści uznane za własne i funkcjonujące jako regulatory życia psychicznego. Treści te, nabywane w rodzinach pochodzenia, w określony sposób kształtują osobę, która z kolei przekazuje je własnym dzieciom i wnukom²³.

Mamy więc do czynienia z osobliwym procesem międzypokoleniowego uczenia się, którego źródłem są relacje zachodzące pomiędzy określonymi pokoleniami²⁴. Informacje te pozwalają twierdzić, że rodzina generacyjna – wraz z jej całym edukacyjnym potencjałem, zawartym w przebiegu określonych zdarzeń i gromadzonych wskutek ich przeżywania doświadczeń, a nade wszystko nadawanych im znaczeń – stanowi kluczowy w zasadzie punkt orientacyjny dla dorastających w niej przyszłych rodziców; wyznacza pewien początek, pozwala na odniesienia i porównania; uznać ją więc należy jako środowisko rodzicielskiego potencjału.

Ciekawe ujęcie międzygeneracyjnej transmisji doświadczeń prezentuje Karolina Kuryś-Szyncel, która charakterystyczną interakcją społeczną dorosły/rodzic-dziecko, podczas której odbywa się transfer doświadczeń generacyjnych, nazywa epizodem wspólnego zaangażowania biograficznego. Autorka ta podkreśla, że

międzypokoleniowe uczenie się jest serią takich epizodów, które pozwalają na uczenie się nie tylko z biografii Innych, ale także z biografii własnej²⁵.

2016, 1; *Człowiek w całości kształci życie: rodzina – edukacja – praca*, red. T. Rongińska, Psychologiczne Zeszyty Naukowe, 2017, s. 14-15.

²² E. Dryll, *Narracje rodzinne*, [w:] *Psychologia rodziny*, red. I. Janicka, H. Liberska, Warszawa 2014, s. 83-84.

²³ Tamże, s. 84.

²⁴ M. Rojek, *Międzypokoleniowe uczenie się w kontekście badania historii życia*, [w:] *Międzypokoleniowe uczenie się*, red. M. Muszyński, Łódź 2014, s. 32.

²⁵ K. Kuryś-Szyncel, *Rodzinne (re)konstrukcje*, s. 63.

Dodaje też, że epizody te mają charakter socjalizująco-personalizujący; zapewniają przestrzeń do uczenia się zachowań oczekiwanych i aprobowanych społecznie, i zarazem stwarzają szansę na uruchomienie procesów tożsamościowych, co z punktu widzenia uczenia się roli ojca spełnia doniosłą rolę.

Uczenie się roli ojca z biografii własnej i Innych²⁶

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że „rodzina jest miejscem uczenia się z biografii zarówno własnej, jak i Innych”²⁷. Przenosząc to stwierdzenie na obszar rozważań dotyczących znaczenia rodziny w procesie uczenia się roli ojca przez współczesnych mężczyzn, wskazać można na dwie ważne *przestrzenie* edukacyjne.

Oto bowiem, z jednej strony, pozostając nadal w obszarze rodziny generacyjnej młodych dorosłych, zaznacza się możliwość uczenia się roli rodzicielskiej (roli ojca) z biografii Innych, co w literaturze przedmiotu uznaje się za zjawisko dość powszechne i obecne w codzienności każdego człowieka²⁸.

Z drugiej jednak strony, można wskazać na uczenie się roli ojca przez mężczyzn na podstawie ich własnych doświadczeń rodzicielskich, w obrębie rodziny własnej.

Obie te *przestrzenie* zostaną po krótkce scharakteryzowane.

Uczenie się z biografii Innego, jak pisze Elżbieta Dubas, to

uczenie się z przypominanych doświadczeń (a więc pośrednio), zawartych w pamięci biograficznej, w wyniku refleksji nad biografią Innego²⁹.

I dodaje, że ten sposób uczenia się wymaga namysłu nad biografią Innego i co więcej – transferowania jego doświadczeń biograficznych do własnej samowiedzy i posiadanej wiedzy o świecie. Spośród wielu zakresów uczenia się z biografii Innego, Autorka ta wyróżnia uczenie się z biografii osób dla człowieka znaczących, co w kontekście podjętych w artykule rozważań nabiera szczególnego znaczenia. Można tu stwierdzić zatem, że obecność w życiu każdej rodziny kluczowych podmiotów oddziaływań wychowawczych, socjalizacyjnych, personalizacyjnych, głównych zatem kreatorów życia, autorytetów, wzorów osobowych – rodziców i innych osób znaczących stwarza wyjątkową okazję edukacyjną uczenia się na podstawie refleksji nad ich rodzicielskimi doświadczeniami ulokowanymi w ich wła-

²⁶ Pisownia wielką literą została zaproponowana przez E. Dubas, np. w opracowaniu: *Uczenie się z biografii Innych*, red. E. Dubas, W. Świtalski, Łódź 2011.

²⁷ K. Kuryś-Szyncel, *Rodzinne (re)konstrukcje*, s. 56.

²⁸ E. Dubas, *Uczenie się z biografii Innych – wprowadzenie*, [w:], *Uczenie się z biografii Innych*, s. 8.

²⁹ Tamże, s. 7.

nych biografiach. W tym sensie, uczenie się z biografii Innych czyni rodzinę młodych dorosłych znaczącym środowiskiem edukacyjnym w zakresie nabywania gotowości do podjęcia i pełnienia ról rodzicielskich. Chodzi tu przede wszystkim o namysł nad doświadczeniami związanymi ze sposobem pełnienia roli rodzicielskiej (szczególnie ojca) przez osoby znaczące; obserwacje te mogą także obejmować zachowania rodzicielskie innych ojców w rodzinie, a nawet dziadka w relacji z jego synem (dorosłym już mężczyzną, który także jest ojcem). Doświadczenie różnorodnych sposobów realizacji roli ojcowskiej (w rodzinie pochodzenia), a przede wszystkim formułowanie swoistych wniosków, będących skutkiem refleksji nad doświadczeniami, pozwala na poznawanie i przyswajanie określonych zachowań związanych z rolą rodzicielską, co więcej – daje możliwość porównań, jest więc osobliwą sytuacją edukacyjną, która zachodzi w jasno sprecyzowanych relacjach pomiędzy członkami rodziny.

Należy więc podkreślić, że w zakresie uczenia się roli ojca z biografii osób znaczących dla jednostki, ważność i tym samym wartość tych biografii uznawana jest subiektywnie i zawsze w obrębie danego systemu. Można tu za Danutą Lalak powiedzieć, że „czyjaś biografia staje się w ten sposób moją wersją jego życia”. Uczyć się roli ojca od innych ojców (w obrębie rodziny) może oznaczać (podaję tu za E. Dubas): po pierwsze – zapotrzebowanie na gotową wiedzę (o ojcostwie) przypomina wtedy „chodzenie po śladach”; po drugie – unikanie popełniania błędów, a więc niechęć do ich doświadczania na sobie samym; po trzecie – korzystania z pewnych drogowskazów – biografia Innych (ojców) pokazuje drogę, wyznacza cel i wartości; po czwarte – pozwala także na dokonywanie porównań (biografia Innych jako źródło odniesień) i wreszcie po piąte – poprzez biografię Innych (ojców) dokonywać może się autokreacja, bo sytuacja taka stwarza okazję do tworzenia i dookreślenia własnej tożsamości (ważnego wycinka tej tożsamości)³⁰. W „konfrontacji z bliskim Innym tworzy się i dojrzewa opowieść o Ja”³¹. Uczenie się zatem roli ojca z biografii Innego, ale nie każdego Innego, a kogoś znaczącego dla danej jednostki, oznacza otwarcie się na niego, chęć jego poznania; relację tę określa więc pozytywny stosunek do Innego i w takim ujęciu ma ona charakter edukacyjny i polega na uczeniu się z jego biografii³².

Równie ważną przestrzenią edukacyjną, w ramach której mężczyźni mogą uczyć się i zarazem doskonalić sposoby pełnienia roli ojca, jest uczenie się z własnych doświadczeń, które powstają wskutek rodzicielskich oddziaływań, podejmowanych na gruncie rodziny własnej. Obszar ten współcześnie staje się niezwykle ważną przestrzenią uczenia się roli ojca i coraz bardziej

³⁰ Tamże, s. 9.

³¹ E. Dryll, *Narracje rodzinne*, s. 92.

³² K. Kuryś-Szyncel, *Rodzinne (re)konstrukcje*, s. 62.

dominującą ponad uczenie się z transmisji generacyjnej. Przyczyny takiego stanu rzeczy są różne i często złożone, niemniej jednak podkreśla się, że coraz lepszy dostęp do wiedzy na temat źródeł i sposobów pełnienia roli rodzicielskiej może prowadzić w konsekwencji do obniżania się znaczenia przekazów generacyjnych w zakresie ról rodzicielskich. Uczenie się zatem roli ojca z bezpośrednich doświadczeń mężczyzn – ojców wymaga uczenia się metodą własnych prób i błędów. Ojcowie mogą doświadczać skuteczności podejmowanych przez nich działań, co utrwala słuszność ich stosowania; mogą również doświadczać braku tej skuteczności, co wówczas może prowadzić do rezygnacji z określonych oddziaływań rodzicielskich. Można zatem wskazać, że wraz z podjęciem i pełnieniem roli ojca, otwiera się w życiu mężczyzn – ojców wyjątkowa przestrzeń biograficznego uczenia się z biografii własnej. W ten sposób kreuje się jedyna i tym samym subiektywna oraz osobliwa historia mężczyzny – ojca, która podlega różnorodnym przekształceniom i rozwojowo-regresywnym zwrotom akcji³³.

Należy tutaj stwierdzić, że przedstawione obszary/drogi uczenia się roli ojca, tak z biografii Innych, jak i własnych doświadczeń rodzicielskich współczesnych ojców, w sferze życia rodzinnego przenikają się, jakkolwiek różnią się od siebie, to jednak w efekcie pozwalają na gromadzenie i optymalizowanie wiedzy oraz doświadczeń pozwalających na pełnienie roli ojcowskiej.

Uwagi podsumowujące

Przedstawione w opracowaniu tym rozważania teoretyczne poświęcone uczeniu się przez współczesnych mężczyzn roli ojca w przestrzeni życia rodzinnego podkreślają przede wszystkim, że osiąganie wiedzy i gromadzenie doświadczeń sprzyjających podjęciu i pełnieniu roli rodzicielskiej jest wieloetapowym, złożonym, ale też często nieuświadomianym procesem wpisującym się w jednostkowe biografie. Przestrzenią, która daje temu procesowi początek i jednocześnie umożliwia pozyskiwanie, w gruncie rzeczy, niezwykle cennych doświadczeń, podlegających refleksji, jest właśnie rodzina (zarówno generacyjna, jak i własna). Wskutek podjętych w artykule refleksji należy więc stwierdzić, że stanowi ona pierwszą i w zasadzie najbardziej naturalną płaszczyznę zdobywania oraz zarazem porządkowania rodzicielskich (w tym ojcowskich) doświadczeń. Jest więc miejscem biograficznego uczenia się, którego kluczowy wymiar stanowi refleksyjność i autorefleksja. Miejscem, w którym namysł nad biografiami znaczących, w kontekście pełnienia ról rodzinnych, osób i zarazem refleksją wokół

³³ K. Kuryś-Szyncel, *Doświadczenie macierzyństwa – przestrzeń biograficznego uczenia się*, [w:] *W trosce o macierzyństwo*, red. E. Włodarczyk, Poznań 2017, s. 77.

własnych, często różnie ocenianych, ojcowskich zachowań stanowi swoisty potencjał edukacyjny czy też kapitał biograficzny; dotyczy on zasobów, którymi dysponuje jednostka w swoim środowisku, w tym przypadku w środowisku rodzinnym.

BIBLIOGRAFIA

- Bakiera L., Harwas-Napierała B., *Wzory osobowe w rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016.
- Brańiel J., Kawula S., *Więzi społeczne w rodzinie*, [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. S. Kawula, J. Brańiel, A.W. Janke, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
- Człowiek w całokształcie życia: rodzina edukacja*, red. Tatiana Rongińska, Psychologiczne Zeszyty Naukowe, 2017.
- Dryll E., *Narracje rodzinne*, [w:] *Psychologia rodziny*, red. I. Janicka, H. Liberska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.
- Dubas E., *Uczenie się z biografii Innych – wprowadzenie*, [w:] *Uczenie się z biografii Innych*, red. E. Dubas, W. Świtalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.
- Dubas E., *Uczenie się z (własnej) biografii – wprowadzenie*, [w:] *Uczenie się z (własnej) biografii*, red. E. Dubas, W. Świtalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.
- Farnicka M., *W poszukiwaniu uwarunkowań transmisji międzypokoleniowej – znaczenie pełnionej roli rodzinnej w kontynuowaniu wzorców rodzicielstwa*, Psychologiczne Zeszyty Naukowe, 2016, 1.
- Grabowska M., *Międzypokoleniowy przekaz postaw i wartości*, [w:] *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*, red. S. Nowak, PWN, Warszawa 1989.
- Komorowska-Pudło M., *Jakość wychowania w rodzinie pochodzenia a postawy dorosłych wobec własnego rodzicielstwa*, [w:] *Rodzicielstwo w różnych fazach rozwoju rodziny*, red. J. Brańiel, B. Górnicka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2017.
- Kuryś-Szyncel K., *Biograficzne uczenie się w perspektywie rodzinnej – systemowe transmisje*, [w:] *Rodzinne (re)konstrukcje i transmisje w perspektywie biograficznej*, red. K. Kuryś-Szyncel, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017.
- Kuryś-Szyncel K., *Doświadczenie macierzyństwa – przestrzenie biograficznego uczenia się*, [w:] *W trosce o macierzyństwo*, red. E. Włodarczyk, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017.
- Opozda D., *Katolicki wzór małżeństwa w wychowaniu prorodzinnym*, [w:] *Edukacja prorodzinną*, red. M. Chymuk, D. Topa, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000.
- Rembowski J., *Rodzina w świetle psychologii*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978.
- Rojek M., *Międzypokoleniowe uczenie się w kontekście badania historii życia*, [w:] *Międzypokoleniowe uczenie się*, red. M. Muszyński, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.
- Sosnowski T., *Źródła i czynniki kształtujące kulturę pedagogiczną ojców – na przykładzie badań w środowisku wielkomiejskim*, [w:] *Rodzicielstwo. Wybrane zagadnienia kontekstów edukacyjnych*, red. D. Opozda, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.
- Sosnowski T., *Ojciec we współczesnej rodzinie. Kontekst Pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2011.

Sosnowski T., *Ojcostwo w perspektywie pokoleniowej. Studium socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018.

Śniegulska A., *Rodzice w przestrzeni życia rodzinnego*, Edukacyjna Analiza Transakcyjna, 2016, 5.

Wańczyk-Welc A.E., Marmola M., *Relacje w rodzinie pochodzenia a jakość małżeństwa u rodziców dzieci w wieku przedszkolnym*, Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio, 2020, 1(41).